

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ОБКЛАДИНКА

**РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ:
ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ**

МОНОГРАФІЯ

2019

туризмі, які також направлені на реалізацію заходів щодо діджиталізації на ринках небанківських фінансових послуг.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Розпорядження Нацкомфінпослуг “Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України та визнання таким, що втратило чинність, розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 22 листопада 2005 року № 4934” від 14.04.2016 № 793, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10 травня 2016 р. за № 694/28824.
2. Розпорядження Нацкомфінпослуг “Про затвердження змін до Порядку складання звітних даних страховиків” від 04.09.2018 № 1521, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 жовтня 2018 р. за № 1155/32607.
3. Розпорядження Нацкомфінпослуг “Про внесення змін до Методики формування страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя” від 18.09.2018 № 1638, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 жовтня 2018 р. за № 1169/32621.
4. Розпорядження Нацкомфінпослуг “Про затвердження Положення про розкриття фінансовими установами інформації в загальнодоступній інформаційній базі даних про фінансові установи та на веб-сайтах (веб-сторінках) фінансових установ та про внесення змін до Положення про Державний реєстр фінансових установ» від 19.04.2016 № 825, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 16 травня 2016 р. за № 722/28852.
5. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів)” від 7 грудня 2016 р. № 913.
6. Розпорядження Нацкомфінпослуг “Про затвердження Положення про особливості укладання договорів обов’язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 31.08.2017 № 3631, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 27 вересня 2017 р. за № 1197/31065.
7. Постанова Кабінету Міністрів України “Про внесення зміни до пункту 2.1 Правил дорожнього руху” від 27 березня 2019 р. № 258.
8. Розпорядження Нацкомфінпослуг “Про внесення змін до розпорядження Держфінпослуг від 17 листопада 2011 року № 698 „Про затвердження максимальних розмірів страхової виплати за шкоду, заподіяну майну потерпілих, у разі оформлення документів про дорожньо-транспортну пригоду без участі уповноважених на те працівників Державної інспекції МВС України” від 29.12.2015 № 3471, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 січня 2016 р. за № 112/28242.

Внукова Н. М.
д-р екон. наук, професор
Ачкасова С. А.
канд. екон. наук, доцент

ОЦІНКА ВПЛИВУ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА РОЗВИТОК РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

ВСТУП.

Розвиток ринку фінансових послуг України, підтримання його стабільності та надійності фінансових установ – це стратегічне завдання державного регулювання на нагляді. Питання оцінки впливу моделі державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг відповідають Реформі фінансового сектору України [24], Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та європейським союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [25], Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами [12], Комплексній програмі розвитку фінансового сектору України до 2020 року [11], Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 роки [20]. Актуальним завданням є обґрунтування найбільш ефективної моделі державного регулювання ринку фінансових послуг та необхідність удосконалення організації державного регулювання на ринку фінансових послуг. Доцільність постановки вказаного завдання і обмежене коло способів його вирішення обумовили вибір теми дослідження.

Метою роботи є розробка підходів до оцінки впливу моделі державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг.

Об’єктом дослідження є процес розвитку ринку фінансових послуг, а предметом – теоретичні положення та моделі державного регулювання розвитку ринку фінансових послуг.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ.

Визначення сучасного стану та основних напрямів розвитку ринку фінансових послуг набуває особливої актуальності, зокрема у сфері державного регулювання. Ці питання широко обговорюються в суспільстві, але найбільш глибокій розробці даної теми присвячено праці науковців: Р. Бачо [1, 2,3], С. Глібка та співавт. [8], О. Ящишак [26] та ін.

До моделей державного регулювання ринку фінансових послуг відносять такі: секторальна (нагляд за кожним сектором (банківський, фондовий, страховий та небанківський фінансовий) здійснюється окремим органом); функціональна («Twin Peaks») (розподіл повноважень відповідно до завдань, що курируються за всіма сегментах: регулятор системного ризику (пруденційний нагляд); регулятор діяльності на фінансовому ринку (business conduct regulator), в тому числі захист прав споживачів); консолідована (інтегрована) (регулювання всіх (майже всіх) видів фінансової діяльності сконцентровано в рамках одного органу) [5].

В Україні діє секторальна модель державного регулювання ринку фінансових послуг. Для консолідованої (інтегрованої) моделі характерним є функціонування мегарегулятора – єдиного державного органу, що буде здійснювати ефективне регулювання ринку фінансових послуг.

При визначенні проблем формування та розвитку ринку фінансових послуг Р. Бачо відзначив, що повна інтеграція мікропруденційного регулювання всіх ринків фінансових послуг у Центральному банку не забезпечує максимальну ефективність їх функціонування та довів, що модель «Twin Peaks» (пруденційний нагляд у центральному банку та нагляд за дотриманням прав споживачів за ринком в цілому відокремлений) має кращі характеристики, ніж низка інших моделей регулювання ринків фінансових послуг (відокремлені органи нагляду (секторальна модель), центральний банк є наглядовий мандат та з повною інтеграцією у центральний банк) [1]. С. Глібком та співавт. [8] розглянуто теоретичні питання розмежування державного регулювання ринків фінансових послуг, контролю та нагляду за діяльністю на цих ринках. О. Ящищак [26] визначила (зокрема на основі порівняльного аналізу законодавства України та законодавства деяких зарубіжних країн) систему та повноваження державних органів у сфері регулювання діяльності фінансових установ, тобто більший наголос зроблено на нормативні підходи до регулювання розвитку ринків фінансових послуг, отже, потребує подальшого розвитку теоретичне і методичне забезпечення оцінки впливу моделі державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Для досягнення поставленої мети використано такі методи: системного аналізу; логічного узагальнення, синтезу та порівняння, аналізу ієрархій Т. Сааті. Методологічну основу дослідження становить метод аналізу ієрархій Т. Сааті, що є інструментом системного аналізу. На відміну від інших методів системного аналізу цей метод передбачає визначення пріоритетів альтернативних рішень щодо центральної мети. Кращою вважається

альтернатива з максимальним значенням пріоритету. Головною перевагою цього методу є можливість опрацювання складних проблем щодо прийняття відповідних рішень, що відповідає меті дослідження щодо оцінки впливу моделі державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг.

Аналіз ієрархії побудований на процесі поетапного встановлення пріоритетів і має системний характер. За шкалою Т. Сааті, що визначена цілими непарними числами від 1 до 9 включно, оцінюється інтенсивність взаємодії компонент системи ієрархії [13].

Цей метод дає змогу визначити пріоритети у складному багатовекторному завданні, наприклад, оцінці моделей державного регулювання розвитку ринків фінансових послуг, базуючись на їхніх «нечітких» порівняннях та аналізі, тобто перейти від суб'єктивно-якісної до об'єктивно-кількісної оцінки суджень експертів.

Експерти поділені на три групи: науковці, керівники та працівники фінансових установ, представники органів державного регулювання в Україні. Найбільшу питому вагу у структурі опитаних становлять науковці – 65,3 %, керівники та працівники фінансових установ – 27,5 %, а представники органів державного регулювання – 7,2 %. Для оцінки векторів пріоритетів побудовано матрицю попарних порівнянь. Далі виконана оцінка ступеня відхилення від погодженості думок експертів. У разі, якщо відхилення погодженості перевищує встановлену межу, тоді думки експертів перевіряються та узгоджуються в матриці.

Між тим допустиме значення відношення погодженості думок експертів повинне належати інтервалу від 0 до 10 %. У деяких випадках верхньою межею інтервалу може бути і 20 % [13].

Якщо відношення погодженості думок експертів перевищує нормативну величину, то експертам слід додатково виконувати процедуру оцінювання для досягнення узгодженості думок.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ.

Ґрунтуючись на дослідженнях, проведених авторами 2010, 2014 та 2016 року [6; 7], присвячених задачі із формування дієвої моделі державного регулювання страхового ринку України, який є найбільшим ринком небанківського ринку фінансових послуг, із визначення напрямів підвищення ефективності страхової діяльності в Україні, встановленим основам правового регулювання сталого розвитку страхового ринку з урахуванням міжнародних стандартів (табл. 1), визначено у динаміці пріоритетності сценаріїв розвитку страхового ринку. Враховуючи широку довгу дискусію щодо визначення перспектив запровадження в Україні мегарегулятора (консолідованої моделі)

авторами розроблено ієрархічну модель за методом Т. Сааті за існуючою моделлю державного регулювання та за моделлю державного регулювання при створенні мегарегулятора, що представлено на рис. 1.

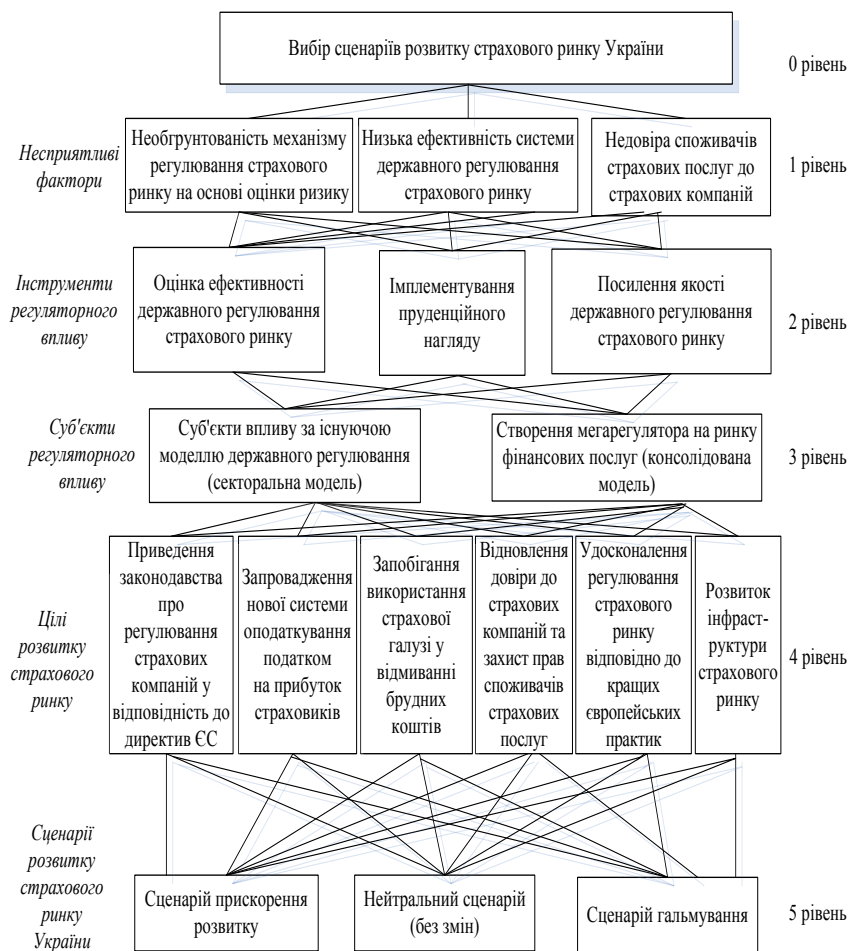

Рис. 1. Ієрархічна модель розвитку страхового ринку України за різними моделями державного регулювання розвитку ринків фінансових послуг
Джерело: розроблено авторами.

Як видно з рис. 1, наявність несприятливих факторів, зокрема відсутність механізму регулювання страхового ринку на основі оцінки ризику, є результатом недосконалого реформування системи державного управління, недостатнього врахування сучасних тенденцій розвитку міжнародних страхових ринків, зокрема з урахуванням програм ЄС Solvency II.

Зміни на ринках фінансових послуг та дискусії щодо вибору нової моделі його державного регулювання впливали на оцінку сценаріїв розвитку ринків фінансових послуг в динаміці, яка здійснювалась авторами 2010, 2014 та 2016 року [6;7]. Результати змін щодо оцінки імовірності реалізації сценаріїв розвитку страхового ринку України наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Оцінка імовірності реалізації сценаріїв розвитку страхового ринку України за побудованою ієрархічною моделлю розвитку страхового ринку України при різних моделях державного регулювання розвитку ринків фінансових послуг

Модель державного регулювання страхового ринку України	Сценарій розвитку страхового ринку України	Пріоритетність реалізації сценаріїв за коефіцієнтом вагомості за роками, %			Відхилення 2014/2010	Відхилення 2016/2014
		2010	2014	2016		
Існуюча модель державного регулювання (секторальна модель)	Прискореного розвитку	40,7	27,3	49,1	-13,4	21,8
	Нейтральний (без змін)	49,5	52,2	40,4	2,7	-11,8
	Гальмування	9,8	20,5	10,5	10,7	-10
Модель державного регулювання при створенні мегарегулятора (консолідована модель)	Прискореного розвитку	49,9	44,1	42,8	-5,8	-1,3
	Нейтральний (без змін)	42,1	40,8	39,9	-1,3	-0,9
	Гальмування	8,0	15,1	17,3	7,1	2,2

Джерело: розроблено авторами

Як видно з табл. 1, за існуючою моделлю державного регулювання (секторальна модель) за даними 2010 року імовірність реалізації нейтрального сценарію дорівнювала 49,5 %, а сценарію прискореного розвитку 40,7 %, що на

9,2 п.п. нижче, і ймовірність реалізації сценарію гальмування становила 9,8 %, що на 1,8 п.п. більше, ніж при створенні мегарегулятора ринків фінансових послуг (консолідованої моделі). При створенні мегарегулятора ринків фінансових послуг в Україні для удосконалення державного регулювання страхового ринку України за даними 2010 року ймовірність реалізації прискореного, нейтрального та сценарію гальмування становила 49,9 %, 42,1 % та 8 % відповідно, отже, пріоритетна істотна потреба змінювати модель державного регулювання ринку фінансових послуг, розглянута на прикладі страхового ринку, не виявлена.

За даними 2014 року ймовірність реалізації нейтрального сценарію за існуючою моделлю державного регулювання вже є пріоритетною і дорівнювала 52,2 %, а сценарію прискореного розвитку 27,3 %, що на 24,9 п.п. нижче, і ймовірність реалізації сценарію гальмування становила 20,5 %. Це свідчить про необхідність змін на ринку державного регулювання, але при створенні мегарегулятора ринків фінансових послуг (консолідованої моделі) ймовірність реалізації прискореного, нейтрального та сценарію гальмування становила 44,1 %, 40,8 % та 15,1 % відповідно, тобто відповідно до 2010 року пріоритетність впливу моделі з мегарегулятором не змінилась, навіть трохи погіршилась щодо посилення впливу на сценарій гальмування. Це вимагає пошуку нових механізмів державного регулювання ринків фінансових послуг відповідно до міжнародних стандартів за їх суттю, а не штучної зміни регулятора.

За даними 2016 року ймовірність реалізації прискореного сценарію розвитку страхового ринку при існуючій моделі державного регулювання становила 49,1 %, а нейтрального сценарію - 40,4 %, що на 8,7 п.п. нижче, і ймовірність реалізації сценарію гальмування була 10,5 %. По суті зміни у нормативному регулюванні Нацкомфінпослуг 2014-2016 років [18;19] позитивно вплинули на прискорення сценарій розвитку страхового ринку. При створенні мегарегулятора ринків фінансових послуг ймовірність реалізації прискореного, нейтрального та сценарію гальмування становила 42,8 %, 39,9 % та 17,1 % відповідно, що майже не змінилось щодо попередніх років, крім, подальшого погіршення впливу на сценарій гальмування..

Таким чином, на основі отриманих результатів, можна сформулювати такі пропозиції щодо оцінки впливу зміни моделі державного регулювання на ринку фінансових послуг. Враховуючи, що сценарій прискореного розвитку страхового ринку України є більш ймовірним, між тим, цей рівень не є абсолютним при існуючій моделі державного регулювання в Україні, отже необхідні певні зміни у моделях державного регулювання ринків фінансових послуг. Але розглянута для порівняння модель створення мегарегулятора, яка дискутується, має тенденцію

до зниження свого позитивного впливу на розвиток ринків фінансових послуг (на прикладі страхового ринку). Отже, перспективним напрямком реформування державного регулювання є удосконалення регулювання страхового ринку відповідно до кращих європейських практик. Це обумовлює пошук нових напрямів, інструментів формування саме сценарію прискореного розвитку для підвищення конкурентоспроможності страхової галузі.

Відбиття змін у динаміці пріоритетів реалізації сценаріїв розвитку страхового ринку України за оцінкою 2010, 2014 та 2016 років свідчить про нестійкі тенденції на ньому, оскільки ймовірність реалізації сценарію прискореного розвитку страхового ринку 2014 року зменшилась на 13,4 п.п. за існуючою моделлю і на 5,8 п.п. за моделлю із використанням мегарегулятора, а у свою чергу ймовірність реалізації сценарію гальмування збільшилась на 2,7 п.п. та 7,1 п.п. відповідно. Отже, це додатково підтверджує необхідність пошуку нових механізмів регулювання розвитку ринку фінансових послуг.

Установлено, що для удосконалення регулювання ринку фінансових послуг відповідно до міжнародних стандартів доцільно: здійснювати захист інтересів споживачів фінансових послуг, впроваджуючи пруденційні нормативи; створювати сприятливі умови для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг; забезпечувати рівні можливості для доступу до ринку фінансових послуг; дотримуватись учасниками ринку фінансових послуг вимог законодавства; запобігати монополізації та продукувати умови розвитку добросовісної конкуренції на ринку фінансових послуг; контролювати прозорість та відкритість на ринку фінансових послуг; сприяти інтеграції в європейський та світовий фінансовий простір.

Запропонований авторами підхід на основі системного аналізу [13], який дозволив представити багатоваріантну систему змін у державному регулюванні, пов'язану із відмінністю структурних елементів на кожному рівні ієрархії, засвідчив, що протягом оцінювання більше п'яти років ймовірності реалізації рівня впливу на сценарій переходу до регулювання ринку фінансових послуг мегарегулятором (консолідована модель) не довів позитивну перевагу такої моделі державного регулювання.

Діючи у світі моделі державного регулювання ринку фінансових послуг, перелічені в огляді літератури, представлені у табл. 2.

Як видно з табл. 2, різні країни надають перевагу тій чи іншій моделі державного регулювання ринку фінансових послуг, враховуючи національні особливості. Кількість країн, що використовують консолідовану модель найбільша, на другому місці – секторальна модель, а на третьому – Twin Peaks.

Таблиця 2

Моделі державного регулювання ринку фінансових послуг у світі

Секторальна модель або фрагментарне регулювання	Twin Peaks (пруденційний нагляд у Центральному банку та нагляд за дотриманням прав споживачів та за ринком в цілому відокремлений)	Консолідована (Центральний банк має наглядовий мандат чи повну інтеграцію)
Данія; Естонія; Фінляндія; Польща; Латвія; Мальта; Швеція; Люксембург; Албанія; Чорногорія; Македонія; Боснія і Герцеговина; Грузія; Туреччина; Україна	Голландія; Великобританія; Бельгія	Австрія; Іспанія; Італія; Португалія; Кіпр; ФРН; Румунія; Словенія; Болгарія; Греція; Франція; Словаччина; Угорщина; Чехія; Ірландія; Литва; Норвегія; Швейцарія; Ісландія; Росія; Казахстан; Арменія; Азербайджан; Сербія

Джерело: розроблено на основі джерел [3; 5]

Тенденції пошуку нової моделі державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні і зміни регуляторів останніми роками свідчать про ризики забезпечення стабільності та прискореного розвитку на цьому ринку. Досвід регулювання ринків фінансових послуг засвідчив, що зміна регулятора приводила до заміни діючих ліцензій фінансових установ та інших учасників ринку фінансових послуг під будь-яким приводом. Проект закону України № 2413-а [23] зобов'язує Національний банк України (надалі – НБУ) видавати ліцензії у порядку, визначеному ліцензійними умовами провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг, затвердженими Кабінетом Міністрів України. Це не відповідає статусу НБУ, який не належить до системи органів виконавчої влади, і який завжди розробляв власні умови ліцензування, що може стати предметом конфлікту інтересів учасників ринку фінансових послуг і їх підпорядкування.

Слід визначити, що поняття «розвиток» доцільно розглядати як функцію змін [4], якішим результатом, що дає змогу здійснити перехід до високих показників функціонування. Тлумачення сутності розвитку ринку фінансових послуг передбачає формування ефективної системи цивільно-правових відносин, що можливо лише при якісному забезпеченні державного регулювання, а отже модель цього регулювання має суттєвий вплив на розвиток.

Історичний досвід свідчить, що будь-яка зміна регулятора суттєво впливає на зміни напрямів та способів регулювання, що можна відзначити і за практикою регулювання страхового ринку в незалежній Україні: Міністерство фінансів, Укрстрахнагляд, Міністерство фінансів, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (тепер Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України, надалі Нацкомфінпослуг).

Ефективне державне регулювання має покращити інвестиційну привабливість та забезпечити більшу прозорість ринку фінансових послуг, сприяти розбудові конкурентного середовища для надання фінансових послуг, а також сприяти захисту прав споживачів фінансових послуг. Сучасна державна політика Нацкомфінпослуг [22] спрямована саме на це, і її дії є такими, що відповідають міжнародним вимогам, постійно розвиваються.

Відповідно до мети дослідження – оцінити вплив моделі державного регулювання на розвиток ринку фінансових послуг запропоновано із використанням методу аналізу ієрархії Т.Сааті [13], який довів свою перевагу як такий, що враховував особливості складної системи та її варіантність. Розглянуто три сценарії: прискореного розвитку (збільшення кількісних та якісних показників ринку фінансових послуг); нейтральний (без змін); гальмування (рецесії, зниження кількісних та якісних показників ринку фінансових послуг).

Використання методу аналізу ієрархій Т. Сааті є інструментом альтернативного підходу, оскільки дає змогу здійснювати вибір альтернатив у загальній системі, якою є ринок фінансових послуг.

Вирішення задачі здійснено через застосування розробленої ієрархічної моделі розвитку ринку фінансових послуг України, яка наведена на рис. 2.

Як видно з рис. 2, наявність несприятливих факторів (табл. 3), зокрема необґрунтованість механізму регулювання ринку фінансових послуг на основі оцінки ризику, є результатом недосконалого реформування системи державного управління, повільне запровадження сучасних вимог до розвитку ринків фінансових послуг за міжнародними стандартами.

Для оцінки векторів пріоритетів будується матриця попарних порівнянь. Після складання матриці парних порівнянь необхідно виконати оцінку ступеня відношення погодженості думок експертів [13]. За даним методом проведений вибір найбільш пріоритетного варіанту вирішення задачі з визначенням рівня впливу несприятливих факторів на розглянуті моделі державного регулювання ринку фінансових послуг через попарне порівняння її декомпозиційних складових.

Таблиця 3

Ранжування моделей державного регулювання ринку фінансових послуг за впливом на них несприятливих факторів

Модель державного регулювання	Необґрунтованість механізму регулювання ринку фінансових послуг на основі оцінки ризиків	Низька ефективність системи державного регулювання ринку фінансових послуг	Недовіра споживачів фінансових послуг до фінансових установ	Пріоритетність за коефіцієнтом вагомості	Ранг
	0,241	0,408	0,351		
Функціональна (Twin Peaks)	0,191	0,136	0,506	0,279	2
Секторальна	0,546	0,583	0,379	0,502	1
Консолідована	0,263	0,281	0,114	0,218	3

Джерело: розроблено авторами

Як видно з табл. 3, секторальна модель (0,583) має більшу пріоритетність для нейтралізації несприятливого фактору щодо низької ефективності системи державного регулювання ринку фінансових послуг (0,408), що є також актуальним питанням для реалізації інструментів діагностичного моніторингу за системними ризиками та пруденційного нагляду у сфері ринків фінансових послуг. Для визначення переваги із впровадження моделі державного регулювання ринку фінансових послуг розраховано вектор пріоритетів та погодженості матриці за третім рівнем ієрархічної моделі (рис. 2).

Визначено рівень доцільності тієї чи іншої моделі регулювання ринку фінансових послуг України, що наведено в табл. 4.

Як видно з табл. 4, для удосконалення державного регулювання ринку фінансових послуг пріоритетними цілями є запобігання використанню ринку фінансових послуг у відмиванні «брудних» коштів, підвищення довіри споживачів фінансових послуг до фінансових установ, запровадження ризик-орієнтовного підходу на ринку фінансових послуг.

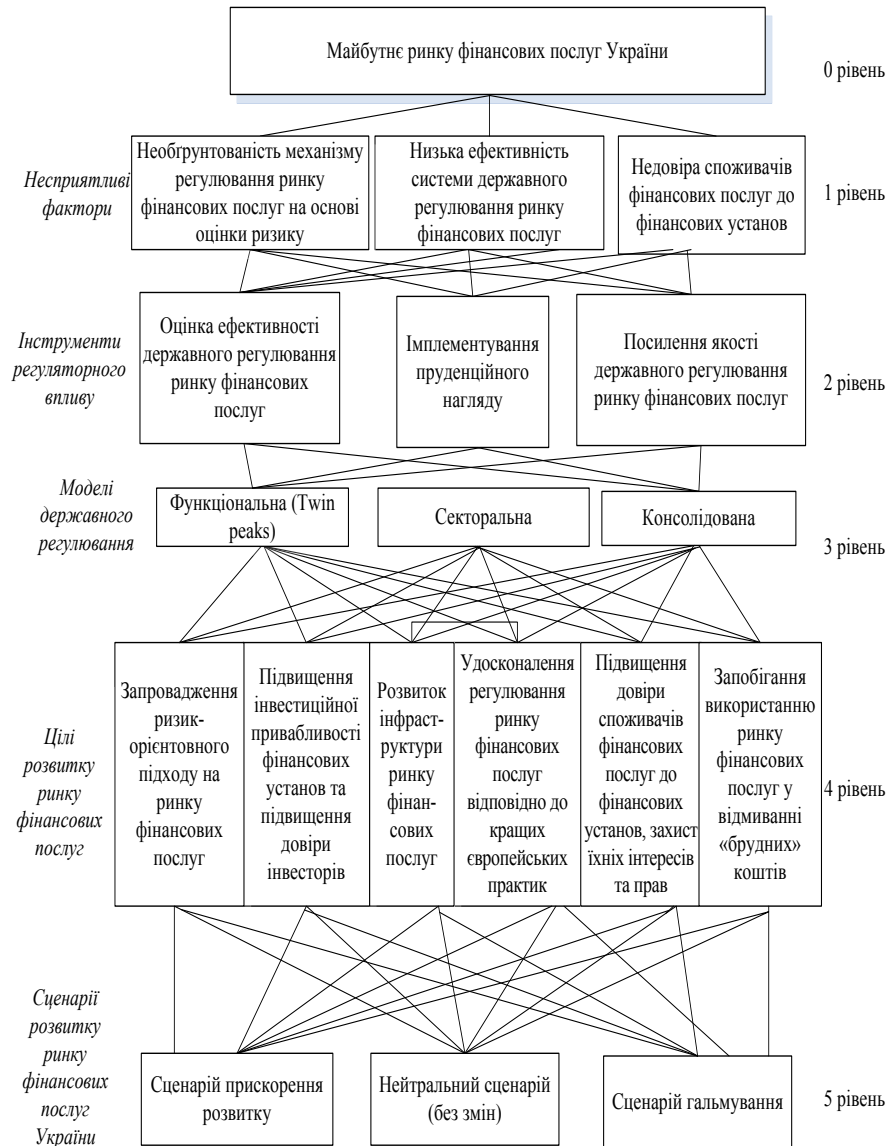

Рис. 2. Ієрархічна модель розвитку ринку фінансових послуг України
Джерело: розроблено авторами

Таблиця 4

Ранжування цілей розвитку ринку фінансових послуг за моделями
державного регулювання

Цілі розвитку	Функціональна (Twin Peaks)	Секторальна	Консолідована	Пріоритетність за коефіцієнтом вагомості	Ранг
	0,279	0,502	0,218		
Запровадження ризик-орієнтовного підходу на ринку фінансових послуг	0,257	0,173	0,167	0,195	3
Підвищення інвестиційної привабливості фінансових установ та підвищення довіри інвесторів	0,095	0,061	0,080	0,075	5
Розвиток інфраструктури ринку фінансових послуг	0,040	0,043	0,055	0,045	6
Удосконалення регулювання ринку фінансових послуг відповідно до кращих європейських практик	0,066	0,104	0,124	0,098	4
Запобігання використанню ринку фінансових послуг у відмиванні «брудних» коштів	0,150	0,429	0,349	0,334	1
Підвищення довіри споживачів фінансових послуг до фінансових установ, захист їхніх інтересів та прав	0,393	0,190	0,225	0,254	2

Джерело: розроблено авторами

Для найбільш важливої, на думку експертів, мети розвитку ринку фінансових послуг із «запобігання використанню ринку фінансових послуг у відмиванні «брудних» коштів» (0,334) найбільш пріоритетною є секторальна

модель державного регулювання (0,502), а для другої за пріоритетністю мети із «підвищення довіри споживачів фінансових послуг до фінансових установ, захист їхніх інтересів та прав» (0,254) найбільш пріоритетною є функціональна модель (Twin peaks), її пріоритетність становить 0,279. За цією моделлю нагляд за дотриманням прав споживачів та за ринком в цілому відокремлений. Крім того, висуваються пропозиції про необхідність розподілу функції нагляду і функції захисту прав споживачів та контролю за ринковою поведінкою учасників ринку.

Наприклад, у Великій Британії окремо функціонує орган з нагляду (Prudential Regulation Authority) і орган з фінансової поведінки (Financial Conduct Authority) [9].

Однак, автори вважають за доцільне використовувати визначення державного регулювання за Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [22], згідно з яким – це реалізація державою переліку заходів з регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг для захисту майнових інтересів споживачів фінансових послуг та запобігання кризовим подіям через ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; нормативно-правового регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ; застосування уповноваженими державними органами заходів впливу та ін.

Отже, всі дії Нацкомфінпослуг спрямовані на захист прав споживачів фінансових послуг, тому що метою державного регулювання за законом [22] є захист інтересів та прав споживачів фінансових послуг та ефективний розвиток, зокрема небанківського ринку фінансових послуг.

Впровадження пріоритетної моделі державного регулювання ринку фінансових послуг повинно супроводжуватися досягненням цілей розвитку цього ринку та сценаріїв розвитку, пріоритетність яких наведена в табл. 5.

Результати табл. 5 свідчать, що виділені найбільш значущі цілі державного регулювання страхового ринку України, відповідають пріоритетності сценарію прискореного розвитку.

Таким чином, на основі отриманих результатів, можна сформулювати такі пропозиції щодо доцільності використання саме секторальної моделі державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні, оскільки сценарій прискореного розвитку цього ринку у теперішній час має більш імовірний характер при функціонуванні саме цієї моделі державного регулювання (51,1 %).

Таблиця 5

Пріоритетність реалізації сценаріїв з урахуванням цілей розвитку ринку фінансових послуг України

Сценарій розвитку ринку фінансових послуг	Запровадження ризик-орієнтовного підходу на ринку фінансових послуг	Підвищення інвестиційної привабливості фінансових установ та підвищення довіри інвесторів	Розвиток інфраструктури ринку фінансових послуг	Удосконалення регулювання ринку фінансових послуг відповідно до кращих практик	Підвищення довіри споживачів фінансових послуг до фінансових установ, захист їхніх інтересів	Запобігання використанню ринку фінансових послуг у відмиванні «брудних» грошей	Глобальні пріоритети	Ранг
	0,195	0,075	0,045	0,098	0,334	0,254		
Прискореного розвитку	0,583	0,087	0,580	0,087	0,623	0,583	0,511	1
Нейтральний (без змін)	0,281	0,616	0,310	0,616	0,239	0,281	0,326	2
Гальмування	0,136	0,297	0,111	0,297	0,138	0,136	0,163	3

Джерело: розроблено авторами

В Україні діє секторальна модель державного регулювання ринку фінансових послуг з 2003 року, коли була створена Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг. Перспективним напрямом у реформуванні державного регулювання є запобігання використанню ринку фінансових послуг у відмиванні «брудних» коштів та підвищення довіри споживачів фінансових послуг до фінансових установ, захист їхніх інтересів та прав.

Між тим на законодавчому рівні обговорюється питання консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг, що знайшло відображення у проекті Закону України [23], що свідчить про посилення уваги на реформі державного регулювання ринку фінансових послуг. Верховна Рада України 07 липня 2016 року прийняла в першому читанні проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо

консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» (далі – Законопроект № 2413-а).

У зв'язку з прийняттям у першому читанні Законопроекту № 2413-а [23] про передачу певних функцій державного регулювання ринку фінансових послуг НБУ, останній почав обговорення проекту розробленої ним Білої книги, яка представляє бачення НБУ щодо нового регулювання небанківського фінансового ринку «Майбутнє регулювання небанківського фінансового сектору» [14], спрямованого на дискусію щодо доцільності запровадження консолідованої моделі державного регулювання ринку фінансових послуг [5].

Законопроект № 2413-а [23], що підтримується НБУ, запроваджує в Україні частково консолідовану (інтегровану) модель регулювання ринку фінансових послуг, за якої весь фінансовий сектор буде регулюватися двома регуляторами.

Це передбачається зробити через передачу функцій Нацкомфінпослуг НБУ і Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку України (надалі – НКЦПФР).

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про Національний банк України» [21] особливий правовий статус НБУ Конституція України пов'язує саме із забезпеченням ним стабільності національної валюти при провадженні грошово-кредитної політики відповідно до Основних засад, визначених Радою НБУ (статті 99, 100 Конституції), але не щодо інших регуляторних функцій.

Головний принцип змін – це дотриманням конституційних вимог у межах системи центральних органів виконавчої влади. З боку НБУ засвідчено, що реформи ринку фінансових послуг мають відбуватися згідно з міжнародними стандартами, що співпадає з інтересами всіх учасників ринку. Саме тому, визначення правових механізмів захисту клієнтів фінансових установ у разі призупинення дії чи анулювання ліцензій потребують формулювання, зокрема з урахуванням відповідності діючим міжнародним стандартам, зокрема, ЄС, щодо захисту прав споживачів.

Рахуючи, що відповідно до законодавства України банки є виключно акціонерними товариствами, тоді вимогою до них є саме високі стандарти корпоративного управління, але інші фінансові установи мають різні організаційно-правові форми, отже треба більш точно визначитися щодо термінів і підходів до їх управління, тому що таке отождолення використання принципів корпоративного управління до всіх фінансових установ за Білою книгою є не досить коректним без врахування організаційно-правових форм.

Впровадження нових регуляторних вимог, зокрема вимог до систем управління та ринкової поведінки, збільшує комплаєнс ризику небанківських фінансових установ при консолідованій моделі регулювання.

Для додаткового обґрунтування вибору моделі державного регулювання ринків фінансових послуг для створення в Україні успішно функціонуючого ринку фінансових послуг (страхового ринку, ринку кредитної кооперації, ринку накопичувального пенсійного забезпечення, ринку послуг ломбардів та фінансових компаній), що є необхідною умовою захисту прав та інтересів споживачів фінансових послуг, належного виконання фінансовими установами своїх функцій та підвищення ефективності їхнього функціонування необхідний аналіз фінансових результатів діяльності фінансових установ через оцінку їх активів у забезпеченні надійності, стабільності та ефективності функціонування.

Підхід до оцінки ефективності функціонування моделей регулювання ринків фінансових послуг та доцільність переходу України з існуючої моделі державного регулювання (секторальної моделі) на іншу досліджено Р. Бачо на прикладі країн Європейського Союзу та запропоновано здійснювати це за якісними та кількісними показниками [1, 2, 3].

Якісними показниками є показники Doing Business, Індекс сприйняття корупції; розмір тіньової економіки (розрахований у відсотках від номінального ВВП) [2].

Кількісними показниками є: частка активів страхових компаній у ВВП країни; частка активів недержавних професійних пенсійних фондів у ВВП країни; частка активів кредитних кооперативів у ВВП країни (розраховується тільки для тих країн, де функціонують кредитні кооперативи (кооперативні банки не беруться до розрахунку) [2].

За першим якісним показником, запропонованим Р. Бачо, визначено позицію України серед держав світу за показники Doing Business, що наведено в табл. 6.

Таблиця 6

Позиція України серед держав світу за показниками Doing Business

Показник	Doing Business 2017 рейтинг	Doing Business 2018 рейтинг	Doing Business 2019 рейтинг
Рейтинг легкості ведення бізнесу	80	76	71

Джерело: розроблено за джерелом [28]

Як видно з табл. 6, за останні три роки Україна покращила бізнес-клімат, оскільки її загальна позиція в рейтингу Doing Business покращилась на 9 позицій з 80 до 71 місця.

За другим якісним показником визначено позицію України серед держав світу за індексом сприйняття корупції, який розраховує Transparency International, що наведено в табл. 7.

Таблиця 7

Позиція України серед держав світу за індексом сприйняття корупції, який розраховує Transparency International

Рік	Місце	Кількість країн, що брали участь	Зміна, порівняно із попереднім роком
2017	130	180	↑1
2016	131	176	↓1
2015	130	168	↑12
2014	142	175	-

Джерело: розроблено за джерелами [10; 27]

Як видно з табл. 7, за даними 2017 року щодо індексу сприйняття корупції, який розраховує Transparency International, Україна посіла 130 позицію зі 180 країн та порівняно з 2016 роком піднялась на одну позицію (з 131 позиції на 130).

Це є позитивним показником, але недостатнім для прискореного розвитку ринку фінансових послуг, який визначений у побудованій ієрархічній моделі (рис. 2, табл. 5).

Для визначення сучасних процесів функціонування капіталу на ринку фінансових послуг розглянуто основний показник розвитку - частку активів фінансових установ України у ВВП (за умови збільшення обсягу активів, а не зменшення ВВП).

Саме тому, використовуючи дані Нацкомфінпослуг [15], НБУ [17] та Державної служби статистики України [16] розраховано частку активів фінансових установ України у ВВП (табл. 8).

Як видно з табл. 8, для ринку фінансових послуг України позитивною практикою слугуватиме збільшення частки активів у ВВП, однак, цього не відбувається, відчутна тенденція для сучасної банківської системи України із поступового зменшення частки активів банків у ВВП приблизно у 1,79 рази з 80,2 % 2012 року до 44,8 % 2017.

Така тенденція прослідковується також для страхового ринку, оскільки частка активів страхових компаній має спадаючу тенденцію. Цей показник зменшився з 4 % 2012 року до 1,9 % - 2017. Найбільшу питому вагу він мав у 2013-2014 роках, а саме 4,5 %, у той час коли проводився аналіз доцільності запровадження мегарегулятора (консолідованої моделі) на страховому ринку

України, що підтверджувало доцільність функціонування секторальної моделі державного регулювання.

Таблиця 8

Частка активів фінансових установ України у ВВП

Показник	Значення показника за роками, %					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Частка активів страхових компаній згідно з формою 1 (П(С)БО 2) у ВВП	4,0	4,5	4,5	3,1	2,4	1,9
Частка активів кредитних спілок у ВВП	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
Частка активів інших кредитних установ, окрім кредитних спілок і банків, у ВВП	0,3	0,6	0,8	0,9	1,0	*н/д
Частка активів юридичних осіб публічного права у ВВП	0,3	0,3	0,5	0,4	0,3	н/д
Частка активів фінансових компаній у ВВП	2,6	2,7	3,3	4,9	4,1	3,6
Частка активів ломбардів у ВВП	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Частка активів недержавних пенсійних фондів у ВВП	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1
Сумарна частка активів фінансових установ, окрім банків, у ВВП	7,7	8,5	9,4	9,6	8,0	5,8
Частка активів банків у ВВП	80,2	84,1	84,0	64,1	52,7	44,8

Примітка: * н/д – немає даних.

Джерело: розроблено за джерелами [15; 16; 17]

Додатково зроблено оцінку абсолютного розміру активів фінансових установ, окрім банків, за 2012-2017 роки використовуючи дані Нацкомфінпослуг [15], яка наведена на рис. 3.

Як видно з рис. 3, у динаміці відстежується збільшення обсягів активів фінансових установ, окрім банків, що може свідчити і про можливе збільшення кількості споживачів фінансових послуг, що потребує подальшого контролю за наданням фінансових послуг з метою захисту прав споживачів фінансових послуг, що є стратегічним завданням органів державного регулювання та нагляду.

Отже, ефективне державне регулювання ринку фінансових послуг та нагляд передбачає ієрархію завдань: загальнодержавні – безперервність і стабільність функціонування ринку фінансових послуг; підвищення міжнародної конкурентоспроможності держави; місія кожної окремої фінансової установи – обґрунтування доцільності існування і соціальної відповідальності фінансової установи. Соціальна спрямованість ефективного державного регулювання та нагляду полягає в тому, що воно спрямоване не тільки на встановлення і підтримання стабільності фінансового стану фінансової установи, але і на підвищення рівня якості і забезпечення доступу до фінансових послуг.

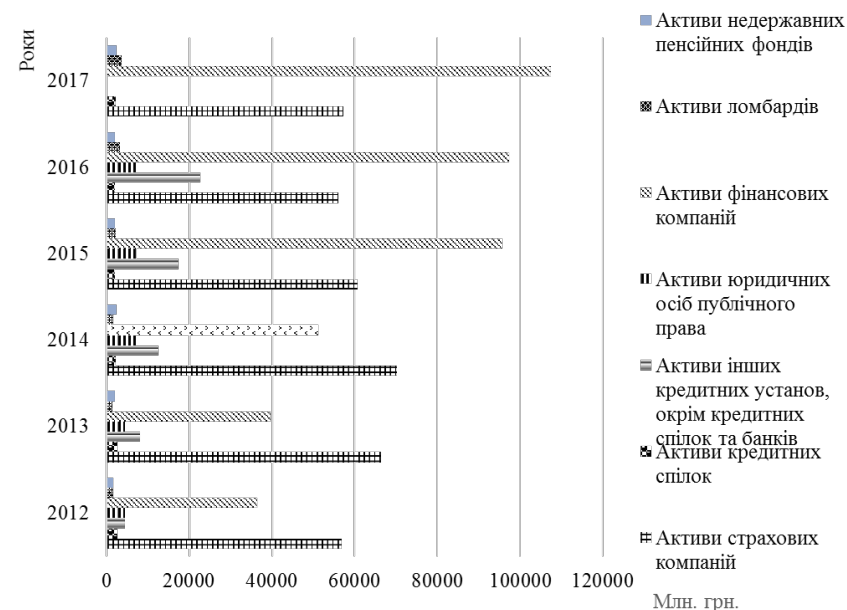

Рис. 3. Динаміка активів фінансових установ, окрім банків

Джерело: розроблено за джерелом [15]

ВИСНОВКИ.

Запропонований підхід на основі системного аналізу, який дозволив представити багатоваріантну систему управління, пов'язану зі зміною структурних елементів на кожному рівні ієрархії засвідчив, що протягом тривалого часу в останні роки декілька разів розглядалися сценарії переходу до регулювання ринку фінансових послуг мегарегулятором (консолідована модель), який не довів позитивну перевагу такої моделі державного регулювання.

При моделюванні сценаріїв розвитку ринку фінансових послуг України із використанням методу аналізу ієрархій Т. Сааті визначено, що сценарій прискореного розвитку має більш імовірнісний характер за секторальною моделлю державного регулювання, оскільки ймовірність його реалізації становить 51,1 %. Перспективним напрямом у реформуванні державного регулювання є запобігання використанню ринку фінансових послуг у відмиванні «брудних» коштів та підвищення довіри споживачів фінансових послуг до фінансових установ, захист їхніх інтересів та прав.

Ефективне державне регулювання має покращити інвестиційну привабливість та забезпечити більшу прозорість ринку фінансових послуг, сприяти розбудові конкурентного середовища для надання фінансових послуг, а також сприяти захисту прав споживачів фінансових послуг. Це є стратегічним завданням діяльності Нацкомфінпослуг, що відповідає міжнародним вимогам і постійно удосконалюється.

Проаналізовано зміни показника частки активів фінансових установ у ВВП в динаміці, який показав їх спадну тенденцію 2017 року, що вимагає від системи управління фінансових установ актуалізації завдань із пошуку джерел нарощування розмірів активів. Між тим, це свідчить і про можливі зміни у системі державного регулювання для забезпечення підтримки розвитку бізнесу і посиленні його стабільності та надійності. Перспективною практикою для ринку фінансових послуг буде збільшення частки статутного капіталу в структурі власного капіталу, що є позитивним фактором розвитку цього ринку.

Результати дослідження можуть бути використані для обґрунтування методики вибору ефективної моделі державного регулювання ринку фінансових послуг. Оцінка дієвості інституційної структури ринку фінансових послуг є предметом подальших досліджень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бачо Р. Й., Внукова Н. М., Пойда-Носик Н. Н. Оцінка впливу моделей регулювання на розвиток ринків небанківських фінансових послуг країн Європейського Союзу та України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. Харків. 2017. № 1 (22). С. 235–245.
2. Бачо Р. Й. Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти) : дис. докт. екон. наук: 08.00.08. Харків, 2018. – 713 с.
3. Бачо Р. Й. Ринки небанківських фінансових послуг: регулювання розвитку (інституційні та аналітичні аспекти): монографія. Ужгород: РІК-У., 2016. 448 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <http://www.slovnuk.net> (дата звернення: 17.02.2019).

5. Відякін М. Який СПЛІТ потрібен ринку? URL: <https://afi.org.ua/sites/default/files/users/.../-m.vidyakin.pptx> (дата звернення: 17.02.2019).

6. Внукова Н. М., Ачкасова С. А. Європейський вектор формування ефективної моделі державного регулювання страхової діяльності в Україні / Н. М. Внукова. *Грудневі читання «Європейський вектор розвитку страхового ринку України»* : збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції. За заг. ред. проф. В. Д. Базилевича (м. Київ, 1-2 грудня 2016 р.). Київ : Едельвейс, 2016. Вип. XI, Т. 1. С. 21-23.

7. Внукова Н. Н., Притула Н. И., Ачкасова С. А. Моделирование процесса прямого государственного регулирования развития страхового рынка Украины. *Страховое дело*. 2010. № 3 (206). С. 21–27.

8. Глібко С. В., Шовкопляс Г. М., Ониськів І. О.. Актуальні питання правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні : монографія. Харків : Право, 2016. 186 с.

9. Директор департаменту ліцензування НБУ о регулюванні небанківського фінринку: Прошли те времена, когда можно было рассчитывать на "пропетлять". URL: <https://interfax.com.ua/news/interview/539382.html> (дата звернення: 17.02.2019).

10. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161125-/zvit_ukr.pdf (дата звернення: 17.02.2019).

11. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року : Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 р. № 391. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15> (дата звернення: 17.02.2019).

12. Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами : Розпорядження Держфінпослуг від 15.07.2010 р. № 585. URL: <https://www.dfp.gov.ua/197.html?&..> (дата звернення: 17.02.2019).

13. Лямец В. И., Тевяшев А. Д. Системный анализ: Вводный курс. 2-е изд. Харьков: ХНУРЕ, 2004. 448с.

14. Майбутнє у регулюванні небанківського фінансового сектору. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/-document?id=80189428> (дата звернення: 17.02.2019).

15. Огляд ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua/ua/Ohliad-rynkv.html> (дата звернення: 17.02.2019).

16. Офіційний веб-сайт Державної служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 17.02.2019).

17. Офіційний веб-сайт Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення: 17.02.2019).

18. Про затвердження Положення про розкриття фінансовими установами інформації в загальнодоступній інформаційній базі даних про фінансові установи та на веб-сайтах (веб-сторінках) фінансових установ та про внесення змін до Положення про Державний реєстр фінансових установ: Розпорядження Нацкомфінпослуг України від 19.04.2016 р. № 825. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0722-16> (дата звернення: 17.02.2019).

19. Про затвердження Порядку проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах : Розпорядження Нацкомфінпослуг України від 05.06.2014 р. № 1772. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0885-14> (дата звернення: 17.02.2019).

20. Про затвердження Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 роки: Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 19.03.2015 р. № 499. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0499865-15> (дата звернення: 17.02.2019).

21. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 17.02.2019).

22. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дата звернення: 17.02.2019).

23. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг : проект Закону України від 20.07.2015 р. № 2413а. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56124 (дата звернення: 17.02.2019).

24. Реформа фінансового сектора. URL: http://ukrreform.com/presentation_of_reform (дата звернення: 17.02.2019).

25. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та європейським союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf) (дата звернення: 17.02.2019).

26. Ящишак О. Р. Моделі державного регулювання ринку фінансових послуг. *Адвокат*. 2011. № 3. С. 28–33.

27. CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2017. URL: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017.

28. Doing Business. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=232ba380-67ec-4689-a90e-f67da7840f9e&title=DoingBusiness> (дата звернення: 17.02.2019).

ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ НОВІТНЬОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СТРАХУВАННІ

ВСТУП.

Реальність сьогодення полягає в тому, що небагато секторів економіки піддаються ризикам, які притаманні страхуванню. У фаховому середовищі говорять про слабкий зв'язок між бізнесом і економічною та екологічною стійкістю, про існування недоліків державного управління в частині забезпечення захисту населення і бізнесу. За таких умов цілком логічним є бажання бізнесу і влади співпрацювати для більш ефективної реалізації убезпечення [1]. Через брак коштів держава може бути неспроможна убезпечити населення і бізнес від ризиків повною мірою, неспроможна самостійно фінансувати запобіжні заходи, пов'язані з попередженням страхових випадків або зниженням негативного впливу можливих страхових випадків, без залучення приватних партнерів. Як за таких умов реалізувати взаємодію держави і приватного бізнесу у страхуванні? На нашу думку, розв'язання цієї проблеми можливе за допомогою державно-приватного партнерства (ДПП).

Дотепер в Україні було ініційовано 192 проекти ДПП: 182 (95%) у формі концесій, 66 (34%) були успішними [2-3]. Основними сферами господарської діяльності є збір, очищення та розподілення води (47%), виробництво, транспортування і постачання тепла (12%); оброблення відходів (11%); будівництво та експлуатація доріг та відповідної інфраструктури (11%). Наскільки нам відомо, у страховій галузі поки що не було реалізовано жодного успішного ДПП, отже питання щодо впровадження залишається відкритим.

Закон України «Про державно-приватне партнерство» не обмежує державно-приватне партнерство у страховій галузі [4]. Водночас, поки що в Україні не створено ефективних інструментів та механізмів для такої реалізації і тому проблема залишається актуальною. Важливо також відмітити той факт, що у чинному страховому законодавстві в переліку обов'язкових резервів страховиків немає «резерву попереджувальних заходів» [5]. З іншого боку, попереджувальна функція є однією з ключових функцій у страхуванні, оскільки дає змогу зменшити ступінь ризикованості об'єкта страхування. Наведений недолік, на нашу думку, має бути усунутий, і в нашому дослідженні ми пропонуємо розв'язання зазначеної проблеми.